

Gelijkspel

De wereld van het grafisch ontwerpen is beter in het voorspellen van engagement dan in de effectuering daarvan. Is er nog een perspectief voor de 'politiek ontwerper'? Of stelt de ontwerper zich tevreden met kleine idealen en zendt hij liefst signalen uit voor gelijkgestemden?

Daniël van der Velden

Op de, overigens niet aan mij gestelde, vraag hoe groot ik de kans acht dat de grafisch ontwerper op korte termijn weer maatschappelijk geëngageerd werk zal gaan maken, antwoord ik volmondig: 'Niet erg groot!'. Niet alleen vanwege de verrichtingen van Osama Bin Laden en Pim Fortuyn. Natuurlijk spelen zij een rol, maar hun relatie met grafisch ontwerpen is, net als die met het autowezen of de banketbakkerij-sector, weinig specifiek.

De typograaf van de grafsteen van Pim Fortuyn zette een gedicht van A. Roland Holst met een spelfout in het marmer: 'nog' in plaats van 'noch'. De ontwerper als redacteur! Ingrijpender is dat ook het stembiljet dat George W. Bush bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen aan een krappe overwinning hielp, verkeerd was ontworpen in het voordeel van Bush. Als klap op de vuurpijl verwijderden beamtben in het Witte Huis de 'w' van de toetsenborden van daardat beschikbare computers bij de installatie van George W. Bush, de nieuwe president-en-zoon-van. Drie recente voorbeelden van spraakmakende ontwerp-ingrepen door amateurs.

Op 11 september 2001 zagen we de ineenstorting van alles waar we, links of rechts, in Westerse landen op denken te kunnen vertrouwen – onze persoonlijke en financiële vrijheid, ons recht om door een kapitalistisch bestaan ons leven en onze persoonlijkheid vorm te geven, en ons gevoel van beschermd te zijn door veiligheidsmaatregelen, clausules en verzekeringen, procedures en technologie. Vooral echter zagen we een plan van een ongelooflijke, directe doeltreffendheid – we zagen de vernietiging van een logo (het World Trade Center), een vernietiging die zelf direct een logo werd, zoals ook met het boek 'No Logo' van Naomi Klein gebeurde. We zagen een perfect ontwerp; een kunstwerk zelfs. We zagen architectuur virtueel worden, we zagen mobiliteits-esthetiek, we zagen rook en vuur, we

GEK GEWORDEN

Je loopt op straat en komt een fiets tegen.
Keurige fiets, midden op de stoep, overduidelijk ongewaaid.
Wat nu?
Fiets rechtop zetten?
Doorlopen?
Acht op de tien mensen voelen - heel even - de aandrang om die fiets daadwerkelijk rechtop te zetten. Toch lopen ze door.
Soms uit onverschilligheid. Vaker uit een raar soort gêne.
Zet je die fiets wél rechtop,
dan hoor je de rest van de wereld denken: 'gek geworden'.
Wie raapt er nou een fiets van een ander op?
't Is raar. Er wordt geklaagd over de politiek, de overheid,
de wereld, de verloederding van de maatschappij.
'En niemand die er wat aan doet.'
Maar als we zelf een onbenullig dingetje* zouden kunnen bijdragen,
dan worden we ineens onverschillig.
Of krijgen we last van schaamte.
Bang om voor Lulleje Rozenwater te worden versleten.
Morgen liggen er in heel Nederland weer honderden
fietsen op de stoep. Zoals gewoonlijk.
Omgevallen, ongewaaid. Als u zo'n fiets tegenkomt en hem oprapt,
komt er niet plotseling een fanfare te voorschijn.
U krijgt geen standbeeld, geen medaille.
Maar u hoort alle lezers van deze advertentie denken: ... dus toch.

* Iemand laten uitpakken. Je maakt steeds koffie. Je auto even uit de weg zetten. Een keertje kassabandje doen. Inhouds voor je door een plus rijk. Buiten rekenen. Even bellen als je het beste. Geen kassabandje op straat gooien. Blijft 30 jaar liggen. Je eigen broedje vragenvragen in de kasten. Bouter gekeld. Kalkoen voor ouders. Zo'n "poe waggelopen" breije acht laren. Even waltelen met kessad stonden. Niet een buurtvergadering gaan. Remmen voor remand die geen steunag heeft.

DE MAATSCHAPPIJ. DAT BEN JIJ. SIRE

SIRE-campagne 'De maatschappij. Dat ben jij' Mislukte poging tot maatschappelijk engagement vanuit de 'privé-gevangenis' van het individualisme.

zagen jaren theorie én praktijk uit de toegepaste kunsten samenkomen in Mohammed Atta's gruwelijke meesterstuk. Toch bent u, lezer, op dit moment waarschijnlijk niet bezig met het voorbereiden van een aanslag op het Nationale Nederlanden-gebouw of het Wibauthuis, en u vraagt zich af: 'Wat was politiek grafisch ontwerpen ook alweer?', 'Wat was engagement ook alweer?'. En u heeft gelijk.

Comfortabele fauteuils

De wedergeboorte van het engagement wordt al enkele jaren voorspeld, vreemd genoeg vooral in combinatie met het tonen van voorbeelden uit vroeger tijden of recente nabootsingen daarvan. Zij die dit tonen verlangen naar vroeger,

zien ook dat er in het hedendaagse grafisch ontwerpen iets fundamenteels ontbreekt. De fout is, dat zij onvermeld laten dat de geëngageerde generatie ontwerpers van voorheen net als de bijbehorende generatie politici in comfortabele fauteuils is beland. Steeds weer horen we over de ontwerpzolder van Wild Plakken en de Willem Drees-zegel van Jan van Toorn alsof deze voormalige goden nog steeds op de barricaden staan; ook oud-premier Wim Kok was ooit vakbondslider. Maar nu even realistisch: de generatie Wild Plakken is natuurlijk uiterst geveild dat zij keer op keer weer een lans mag breken voor hoe het hoort (zoals in het boek 'De wereld moest anders'), maar vertelt er niet bij dat zij zelf, weggestopt in docentschap-

pen en late tv-uitzendingen, haar maatschappelijke rol heeft verloren. Het documenteren van een heroïsch verleden is een nobel streven, maar laat de makers dan ook de moed hebben te laten zien wat er nu nog van overschiet. Irma Boom was in datzelfde boek een stuk eerlijker. Zij zei: 'Ik weet niet zo goed waarvoor je zou moeten strijden.' Juist. Want: we hebben alles al. Het persoonlijke is politiek, heette het in de jaren '70, en dat is door de Wallpaper-generatie van de late jaren '90 letterlijk genomen. Het ontwerpen en perfectioneren van het eigen leven, geheel in overeenstemming met de door Armand Mevis geconstateerde afwezigheid van 'grote idealen' in de beeldende kunst, heeft schrikbarende vormen aangenomen. Je bent wat je eet, wat je draagt, waarin je slaapt en waar je op zit, en alle mogelijke vormen van functiemenging daartussen. Kleine idealen. Het moment is daar, dat het plaatsen van Hella Jongerius-stoelen in een voor de buitenwereld afgesloten appartement een persoonlijk politieke keuze is, ook al kan niemand meege-nieten van deze prachtige stoelen en is de Italiaanse producent onbereikbaar voor commentaar. Het feit dat de voortbrengselen van design zich zo hechten aan het persoonlijke bestaan van de eigenaar, en het feit dat de relatie met die eigenaar zo'n rijke bron van aantrekkelijke misverstanden vormt, vernietigt als het ware de symbolische, collectieve betekenis van ontwerpen waar de politiek geëngageerde beeldenmaker zo afhankelijk van was; de ontwerper is veroordeeld tot eeuwige ongewenste intimiteiten met een gewillige gebruiker die niets met anderen te maken wil hebben. De ontwerper is, als hij maar een beetje geïnformeerd is, niet te beroerd om daar dan de politieke pre-tenties en ambities op te projecteren die zijn werk – nog – niet kan bevatten. Sinds kort woon ik in een appartementencomplex van een spraakmakend architectenbureau. Op 15 juli 2002

